

ЛИТЕРАТУРА

1. Арутюнян (Андропова) Л.З. Как лечить заикание. – М., 1993. – 160 с.
2. Бабенкова Р.Д. Пути исправления дефектов моторики и физического развития учащихся младших классов вспомогательных школ средствами физического воспитания: автореф. дисс. ... к.п.н. – М., 1963. – 21 с.
3. Бельтюков В.И. Об усвоении детьми звуков речи. – М., 1964. – 168 с.
4. Белякова Л.И., Кумала И. Сравнительный анализ состояния двигательных и речедвигательных функций у заикающихся дошкольников // Дефектология, 1985. – №4. – С. 69-74.
5. Воронкова В.В. Обучение грамоте и правописанию в I – IV классах вспомогательной школы. – М., 1995. – 128 с.
6. Гаркуша Ю.Ф. Занятия по аппликации и конструированию в системе коррекционно-воспитательной работы с дошкольниками, имеющими общее недоразвитие речи // Дефектология, 1990. – №3. – С. 57-63.
7. Гринер В.А. Логопедическая ритмика для дошкольников. – М., 1958. – 168 с.
8. Грошенков И.А. Занятия изобразительным искусством в специальной школе. – М., 2001. – 223 с.
9. Дмитриев А.А. Организация двигательной активности умственно отсталых детей. – М., 1991. – 32 с.
10. Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка. – М., 1973. – 143 с.
11. Кукуев Л. А. Структура двигательного анализатора (Эволюция, связь и роль в патологии мозга). Л., 1968. – 279с.

SUMMARY

Finger gymnastics significance as one of the ways of children's language skills evaluation is observed. The role of small motorist training is represented.

Key words: *finger gymnastics, small motorist, exercises, language.*

СВІТЛАНА ФЕДОТОВА

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Розглянуто можливості художньої літератури для розвитку емоційної сфери молодших школярів, зокрема, емпатії. Проаналізовано значення книги Е. Портер «Полліанна» для виховання дітей.

Ключові слова: *художня література, Еліно́р Портер, дитячі емоції, емпатія.*

Посилений інтерес у вихованні дітей молодшого шкільного віку викликають ідеї розвитку почуттів засобами художньої літератури.

Дитина, як чиста сторінка. Малюк поступово відкриває для себе такі слова-поняття як любов, доброта, співчуття, жалість, вдячність тощо. Однак

поки дитина не пережила ці почуття, слова залишаються лише формальними знаками. Дуже часто мама своєму маленькому говорить: "Я тебе люблю!". Дитина відповідає: "Я теж тебе люблю!", однак набагато пізніше усвідомлює, що любов – це турбота, ніжність, ласка, жалість.

Сім'я, спілкування з рідними, з однолітками допомагають дитині пізнати почуття. Фольклорні твори, художня література є найдієвішими засобами, які уможливають активне переживання почуттів маленькою людиною, дозволяють зрозуміти їх, навчитися проектувати на оточуючий світ.

Кожний із дорослих може сам пригадати свої дитячі реакції та почуття від першої зустрічі з героями казкових драм. О.І. Шаров у книзі "Волшебники приходят к людям", розповідаючи про казкаря Шарля Перро, змодельював таку ситуацію: "В детском саду трёхлетние ребята слушают сказку "Красная Шапочка", впервые, может быть. Уже волк съел бабушку, Красная Шапочка постучалась в дверь, услышала, как волк спросил: "Кто там?", удивилась, что у бабушки такой странный голос, а после подумала, что, верно, у неё насморк, и ответила: "Это ваша внучка!". Дети сидят не дыша. Слышен только скрип ножек маленьких табуреток; сами того не замечая, дети приближаются к воспитательнице" [3, 260]. Діти туляться до виховательки, як курчата до квочки. Аж ось лісоруби розрізають череву вовка, і звідти виходять неушкоджені бабуся й онука. Малеча полегшено зітхає, сміється. Діти у яскраво образній формі переживають цілий комплекс почуттів, позитивних емоцій від радості до співчуття. Вони краще зрозуміють, як небезпечно довіряти незнайомцям. Цих почуттів дитині вже не забути.

Поступово опановуючи почуттями, дитина все ж таки більше орієнтується на позитивні емоції, оскільки вона хоче бути щасливою, веселою. А хто із дорослих мріє бути сумним? Однак життя – це і радість, і горе, воно неможливе без страждання. Саме цю неодномірність життя розкриває книга дитині. Глибоко й гостро переживаючи разом із героями всі їхні випробування, дитина намагається по-своєму їм допомогти. Наприклад, переказуючи казку, дитина уникає сумних подій, виправляє їх, або замінює трагічну кінцівку казки на щасливу. Корній Чуковський у книзі "Від двох до п'яти" подає чудову ілюстрацію саме до цієї проблеми: хлопчик дуже довго вслухався у пісню, яку виконувала нянька:

Ай-дуду! Ай-дуду!

Потерял мужик дугу.

Поискал и не нашел,

Он заплакал и пошел.

Через деякий час хлопчик став наспівувати свій варіант пісні:

Ай-дуду! Ай-дуду!

Потерял мужик дугу.

Поискал и нашел.

Засмеялся и пошел [2, 134].

Дитина категорично не хоче погоджуватися із існуванням горя, страждання. Для неї горе – це зло, з яким необхідно боротися. І ось поки що на такому словесному рівні дитина виправляє зло, бореться із ним. Або інший

приклад із тієї ж книги Корнія Чуковського: дитина, яка не вміє ще читати, але добре орієнтується у тексті казки, просить дорослого почитати не весь твір, а деякі уривки, уникаючи сторінок, які містять страждання героя. Дитина не тільки не хоче знову переживати негативні емоції, оскільки це серйозне для неї випробування, вона не хоче погоджуватися із самою можливістю існування зла. Негативні емоції – це серйозне випробування не лише для дитини, але й для дорослої людини. Багато хто з дорослих читачів можуть зазначити, що особливо часто перечитують радісні епізоди з життя своїх улюблених героїв. Це дарує величезне емоційне задоволення, піднімає тонус, дає надію і силу в подоланні випробувань реального життя.

Щастя, радість – самодостатні, однак душа людини, зокрема дитини, не визріє, якщо не знатиме трагедії, драми. Дитині необхідна спочатку казкова трагедія. Страждаючи разом із героєм, співчуваючи йому, дитина духовно формується, готується до майбутнього дорослого життя, складного, іноді жорстокого. Вислів: "Налякай казкою, щоб дитина не злякалася життя" передає глибину виховного впливу фольклору, художньої літератури на дитину. Казка не лише готує до випробувань реального життя, вона у фантастичній формі попереджає, що людина може подолати труднощі працею, боротьбою із обставинами та своїми слабкостями, наполегливим просуванням до своєї мети. Звісно, у житті немає місця фантастиці, однак людині даровано неймовірно прекрасні і сильні почуття дружби, кохання, які надають сили й насаги.

Подальшому вихованню почуттів дитини сприяє художня література, книга, що є не лише захоплюючим читанням, але й дієвим фактором формування особистості дитини, її раціонального ставлення до життя. З цього погляду неабиякий інтерес викликає книга Елінор Портер "Полліанна", видана вперше в Америці у 1912 році. Повноцінним життям книга почала жити на Україні у 90-х роках ХХ століття. У книзі письменниця сформулювала найвищу мудрість: сенс життя полягає у радості. Існує безліч причин, щоб сумувати, жалітися, плакати, але важливішим є вміння радіти життю. Радість, як кредо самої письменниці, втілюється в образно-художній формі. Майже кожному відомі поради знайомих й малознайомих людей: "Не страждай!", "Не переживай!", "Радій!". Легко сказати, складніше виконати. Горе лікується часом. Тільки з часом "світове" горе перетворюється на дрібниці життя. Така порада оточуючих більше свідчить про байдужість, про бажання уникнути зустрічі з "похмурих обличчям". Е. Портер у книзі провела свою героїню Полліанну через відомі майже всім читачам ситуації, що завдають людям певні переживання. Історія радості Полліанни починається з дуже сумного випадку. Дівчинка разом з батьком, бідним пастором, жила на благодійну допомогу, і, як всі діти, мріяла про подарунки: ляльку, ошатну сукеночку. Однак жінка, яка розподіляла допомогу, надіслала їм замість радості – милиці. Дівчинка від прикрощів розплакалася. Мудрий і добрий батько Полліанни заспокоїв дочку. Він сказав, що немає приводу плакати, а є привід порадіти: "...іменно тому и надо радоваться, что костыли ...не нужны" [1, 44]. Така проста і велика істина. Багатьом людям у цьому світі життя дало можливість порадіти, що їм не потрібні милиці, що вони можуть піти своїми ногами, що вони здатні почути і

шум моря, і рипіння дверей, що вони можуть побачити сіре небо і блакитну його безодню.

Як прикро, що здорові люди не вміють цінувати скарб, даний їм від народження. Згадуються спогади студенток-вожатих, які відпрацювали по дві-три зміни в "Артеці". Дівчат призначили вожатими у загонах, які склалися із тридцяти дітей, хворих на церебральний параліч. Як важко пережити страшне горе хвороби, та ще й помножене на тридцять?! Але дівчата із захопленням розповідали, що таких щасливих і веселих дітей вони ще не бачили. Ці діти раділи кожній миті життя, більшість із них уперше побачила таку красу природи, море. Вони відвідували всі гуртки у таборі, брали участь у всіх екскурсіях і походах. Дітлахи змогли сповна оцінити щастя, дароване їм. І, навпаки, здорові діти з багатих родин, які за зміну витрачали тисячі доларів на гумку і морозиво, пляжну косметику (так-так, деякі семирічні дівчатка не виходили загорати без спеціальної косметики), постійно жалілися, що їм нудно, сумно, жарко, шумно, холодно, самотньо тощо.

Полліанна не лише дає поради, вона архінебайдужа до оточуючих, завжди готова допомогти. Вона шукає і знаходить те, що може змінити настрій, намагається пожартувати над обставинами, в яких опиняється людина.

Розглянемо іншу ситуацію. Хто не знайомий із так званим "синдромом понеділка"? Вже недільного вечора у людини псується настрій, через те, що завтра потрібно йти на роботу. Саме на таку проблему жаліється Полліанні служниця її тітки, Ненсі. Дівчині кожного понеділка доводиться вставати о четвертій годині, щоб допомогти матері, щоб вчасно дістатися до місця служби. Ненсі ненавидить понеділок. Полліанна, добре поміркувавши, дає слушну пораду Ненсі, що кожного понеділка та може радіти тому, що наступний важкий понеділок настане не скоро, а за тиждень. Порада Полліанни - дивовижна гра з обставинами життя. Ця гра має свій виграш - добрий гумор. Почувши таку пораду, не можна приховати посмішки. Настрій поліпшується, життя покращується, проблеми відступають, і на роботу ми поспішаємо не такими сумними, як зазвичай. "Синдром п'ятниці", навпаки, багатьом дарує радість, і з ним немає потреби боротися, - кінець робочого тижня, відпочинок, можливість помандрувати, зустрітися із друзями, виїхати на природу.

Хотілося б згадати епізод, у якому Ненсі жаліється на те, що їй не подобається її, таке просте, ім'я. "Понимаешь, я ведь родилась в семье первой, и мама тогда ещё не начала читать романов. А потом она стала их читать и нашла там эти прекрасные имена. Брата зовут Эджернон, а сестёр – Флорабель и Эстель. – Нэнси вздохнула. – А я...я просто ненавижу имя Нэнси!" [1, 61]. Полліанна спочатку не зрозуміла Ненсі: їй подобалася лагідна, чуйна дівчина та її чудове ім'я. Полліанна радить подрузі подумати про тих, у кого імена звучать гірше: "...во всяком случае, ты должна быть рада, что тебя не назвали Гипзбой. Так зовут миссис Уайт. А её муж зовёт её Гип, а ей это ужасно не нравится. Она говорит, что, когда он кричите ей: "Гип! Гип!" – ей всё кажется, что сейчас он крикнет "ура", а она терпеть не может, когда кричат "гип-гип-ура!" [1, 62]. Після цієї розмови похмуро обличчя Ненсі освітілося посмішкою, і вона інакше подивилася на своє ім'я. "Знаешь, теперь видно, как только я буду

слышать своё имя, мне будет вспоминаться это "гип-гип-ура!", и я сразу начну смеяться. Да, да. И я, наверное, всё-таки рада..."[1, 62].

Посміхнеться, маємо таку надію, і кожний читач книги, посміхнеться і порадіє, що у нього чудове ім'я, хоча й таке просте і звичайне.

Поглянемо на цю проблему по-іншому. Є люди, які страждають від того, що занадто люблячі батьки подарували їм свого часу "найкращі імена" у світі. Відома сумна історія сучасної Венери. Почувши ім'я, Венера, люди сподівалися побачити красуню, бажали роздивитися Венеру, а Венери... й не було. Була звичайна дівчина, втомлена від насмішок, іронії, розчарування, а іноді й глузування сторонніх. Розумна дівчина викинула із свого імені всього лише дві букви і перетворилася із Венери на Віру. На цьому випробування іменем закінчилося: нове ім'я не зобов'язувало бути найвродливішою. Так, недалекоглядні батьки навіть не здогадувалися, який підступний подарунок зробили своїй дитині. Таких прикладів можна навести безліч. Прикро, але батьківська любов іноді сліпа.

Еліно́р Портер, розуміючи неоднозначність своєї героїні, проводить її через випробування трагедією, важкою хворобою. Давати поради іншим легко, а от спробувати порадіти життю тоді, коли ти прикутий до ліжка і безнадійно хворий, зовсім інше. Оцінити скарб життя, порадіти красі природи, порадіти здоров'ю інших, подякувати оточуючим за щирю допомогу, не злитися, не заздрити, коли тобі боляче, коли тебе полишає надія, – у цьому найбільша мужність, сила і мудрість людини.

Письменниця своєю книгою звертається до маленьких і дорослих читачів: спробуйте змінити своє ставлення до життя, усміхніться йому, пожартуйте над ним, поіронізуйте над собою; цінуйте те, що маєте, те, що вам подарувала щедра природа, батьки і життя, – і у вас зміниться настрій. А веселу людину подолати дуже важко.

ЛИТЕРАТУРА

1. Портер Э. Поллианна. - Одесса: Два Слона, 1992. – 308 с.
2. Чуковский К. От двух до пяти. – К.: Детская литература, 1958. – 368 с.
3. Шаров А. И. Волшебники приходят к людям. – М.: Детская литература, 1985. – 382с.

SUMMARY

Fiction potential white emotional sphere evaluation of school children especial empathy, is observed. Significance of E. Porter's book "Polinna" white childrens breeding is analyzed.

Key words: *fiction, Elionor Porter, children's empathy.*